

AYTƏN MUŞKİYEVA
Gəncə Dövlət Universiteti
Gəncə şəhəri, H.Əliyev prospekti 187
aytenmuskiyeva

BƏKİR ÇOBANZADƏNİN ƏDƏBİYYAT TARİXİ İLƏ BAĞLI ARAŞDIRMALARI

Xülasə

B.Çobanzadə "Ədəbiyyat bir elmdir?" araşdırmasında ədəbiyyatı bir elm hesab edir, tarix kimi ədəbiyyatın da mövzusu, mündəricəsi olduğuna diqqət çəkir. Onun fikrincə, təbii elmlər insanı təbiətin bir parçası olaraq tədqiq etdiyi halda, insani və ictimai elmlər onu özünəməxsus, özünün fəaliyyətindən doğmuş duyğuları, fikirləri, hərəkətləri etibarilə alır və bu nöqtəyi-nəzərdən öyrənir. O yazır: "Ədəbiyyat tarixçisi müəyyən dövrdəki ədəbi cərəyanları, ədəbi zövq və üslubları və bunların sinfi münasibətlərlə əlaqəsini meydana çıxarmaq yolunda çarpışır. Hər hansı bir yazılı vəsiqə tarixçi və ədəbiyyat tarixçisi üçün eyni nöqtəyi-nəzərdən və eyni dərəcədə mühüm deyildir". B.Çobanzadənin bu fikri sonrakı ədəbiyyat nəzəriyyəçiləri və ədəbiyyatşünaslar tərəfindən də bu və ya digər şəkildə təsdiq edilir.

Ədəbiyyat tarixi məsələsində B.Çobanzadə özündən əvvəlki tədqiqatçılardan bir qədər də irəli gedərək yeni ədəbiyyat tarixinin yaradılmasını qarşıya qoyurdu. Onun fikrincə, "Azəri ədəbiyyatının tarixi müxtəlif məsələlərə dair ayrı-ayrı tədqiqlər, monoqrafiyalar meydana gətirilmədikcə yaradıla bilməz. Bu kimi hazırlıq işi yapılmadan ortaya çıxacaq əsərlər əski Şərq biçimində yaradılmış daha dərin, daha yüksək ola bilməz". Buradan da görünür ki, B.Çobanzadənin yaratmaq istədiyi ədəbiyyat tarixi Şərq üslubunda deyil, Avropa üslubuna yaxın bir ədəbiyyat tarixi formalaşdırmaq olmuşdur.

Açar sözlər: ədəbiyyat, mərhələ, tarixçilik, ədəbiyyatşünaslıq, yaradıcılıq, dövr, məqalə

Azərbaycan bədii düşüncəsinin yaşı min ili keçsədə, onun ədəbiyyat tarixçiliyinin yaşı yüz ili aşmamışdır. Bu tarixin özü də müxtəlif mərhələlərdən keçmişdir. Ötən əsrin əvvəlləri və 20-ci illəri ədəbi nümunələrin toplanılması, həm də ədəbiyyat tarixçiliyinin formalaşması baxımından ən zəngin dövr olmuşdur. XX əsrə qədərki Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında ədəbiyyat tarixinə sistemli baxış olmadığı kimi, tarixi hadisələrlə bədii təfəkkürün tarixiliyi arasında dialektik əlaqə də müəyyənləşdirilməmişdi. Ədəbiyyatın dərkində təfəkkürün və tədqiq metodunun tarixiliyi də özünün elmi həllini tapa bilməmişdi. Ümumiyyətlə, XX əsrə qədər ədəbiyyat tarixini yaratmaqla bağlı təşəbbüslər olmamışdır, yalnız epizodik şəkildə ədəbiyyat tarixinin bəzi məsələlərinə toxunulmuşdur. Çox az bir zamanda F.Köçərlinin, Y.V.Çəmənəminlinin, A.Surun, İsmayıl Hikmətin və Əmin Abidin ədəbiyyat tarixləri yazılmışdır. Bundan başqa Əli Nazim, Atababa Musaxanlı, Hənəfi Zeynallı, S.Mümtaz, M.K.Ələkbərli, Bəkir Çobanzadə, Ə.Abid kimi kimi tənqidçi və ədəbiyyatşünasların da yaradıcılığında bu və ya digər şəkildə ədəbiyyat tarixi məsələləri təhlil edilmişdir. Bu ədəbiyyat tarixlərində həm ədəbiyyat tarixinin mərhələləri, problemləri, həm də yazıb-yaratmış ədəbi şəxsiyyətlərin həyatı, yaradıcılığı və əsərləri təhlil edilmiş, ədəbiyyat tarixçiliyi nöqtəyi-nəzərindən təhlil edilmişdir.

Cümhuriyyətdən sonrakı 20-30-cu illər həm də Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin və ədəbiyyat tarixçiliyinin araşdırılması prosesi bütün yönləri ilə çağdaş elmi-nəzəri düşüncə kontekstində inkişaf etmişdir. Bu illərdə yenilikçilik təkcə bədii düşüncədə deyil, elmin, tarixin,

ədəbiyyatşünaslığın araşdırılmasında da bu və ya digər şəkildə özünü göstərirdi. Əgər 20-ci illərə qədər Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi, yaxud ədəbiyyat tarixçiliyi ilə müntəzəm şəkildə F.Köçərli və A.Sur kimi ədəbiyyatşünaslar məşğul olurdusa, 20-ci illərdə ədəbiyyatşünaslıq sahəsinə gələn yeni qüvvələr (Əli Nazim, İsmayıl Hikmət, Əmin Abid, Atababa Musaxanlı, Bəkir Çobanzadə, Cabbar Əfəndizadə, Hənəfi Zeynallı və b.) problemi çağdaş metodologiya ilə araşdırmaq yolunu tutmuş və bu istiqamətdə müəyyən iş görmüşdülər.

Bəkir Çobanzadənin ədəbiyyat tarixi ilə bağlı araşdırmaları özündə üç istiqaməti birləşdirirdi: 1) Ədəbiyyatın nəzəri məsələləri; 2) Ədəbiyyat tarixi və ədəbiyyat tarixçiliyi problemləri; 3) Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin bugünü. Demək lazımdır ki, B.Çobanzadənin yaradıcılığında dilçilik faktoru öndə olmasına baxmayaraq, ədəbiyyat tarixi ilə də məşğul olmuş, bu barədə əhəmiyyətini itirməyən elmi-nəzəri fikirlər söyləmişdir. Bu fikirlərin bir çoxu yeni ədəbiyyat tarixçiliyinin formalaşmasında önəmli rol oynamışdır. Ədəbiyyatın mənşə və inkişafı, forma və məzmun tandemi, ədəbiyyatın bir elm olması, ədəbiyyat tarixinin dövrləşdirilməsi məsələləri, onun tərbiyəvi əhəmiyyəti və s. kimi məsələlər ilk dəfə nəzəri şəkildə B.Çobanzadə yaradıcılığında tədqiq edilir. Məlumdur ki, B.Çobanzadənin "Türk dili və ədəbiyyatın tədris üsulu" əsəri iki yerə bölünür; birinci qisim Türk dili və onun tədris üsullarına, ikinci qisim isə Türk ədəbiyyatı və onun tədris üsullarına ayrılır. Müəllif bu əsərində Azərbaycan ədəbiyyatını gah "türk", gah da "türk-tatar" ədəbiyyatı kimi ifadə edir. Ədəbiyyatın tədrisi zamanı onun mənşəyi haqqında məlumat verməyə çalışır. Müəllif Azərbaycan ədəbiyyatının mənşəyini araşdırarkən çox doğru olaraq Orxon kitabələrinə müraciət edir və türk xalqının yalnız köçəblərdən ibarət olmayıb, torpağı suvarmaq və şəhərciklər meydana gətirmək, ticarətlə məşğul olmaq iqtidarında olduğu qənaətini bölüşür.

Ədəbiyyatda şəkil və mündəricə, onların bir-birinə münasibəti məsələsi də B.Çobanzadə tədqiqatının obyektlərindən idi. Bu sırf nəzəri məsələdir. Şəkil və mündəricənin bir-biri ilə əlaqəsi, bədii əsərdəki rolu məsələsini ən vacib amillərdən hesab edən müəllif nəzəri ədəbiyyata, eləcə də İ.Göte, V.Belinski, İ.Turgenyev kimi yazıçı və tənqidçilərin fikirlərinə söykənərək ədəbi əsərin möhkəmliyi fikrini müdafiə edir. Nəzəriyyəçi alim Q.Pospelovun fikirlərinə istinad edən B.Çobanzadə belə bir doğru qənaətə gəlir: "Şəkli, yaxud işləmə üsulunu dəyişdirmək üçün mündəricəni də başqalaşdırmaq lazım gəlir. Çünki şəkil və mündəricə, ikisi də xüsusi bir mahiyyətə malik, təkrarı və nöqtəsi-nöqtəsinə təqlidi qeyri-qabil bədii şeirin və yekparə əsərin iki üzüdür. Əsasən şəkil də mündəricə ilə bərabər doğur". (2, 344)

Nəzəriyyəçinin fikrincə, şəklin (formanın) mündəricəyə (məzmun) görə daha böyük əhəmiyyət qazanması, yaxud mühərrir və ədiblərin yalnız şəklə əhəmiyyət verməsi həmişə müəyyən ictimai münasibətlərin təsiri altında olur. Yeni dövrlər gəlib yeni siniflər hakimiyyətə keçdiyi zaman mündəricə-mövzu şəkildən daha çox əhəmiyyət qazanır. Yeni fikirlər, təsəvvürlər sahibi olan yeni dövr şairləri çox zaman əski formadan istifadə etməli olurlar. B.Çobanzadə Demyan Bednını nümunə gətirir və onun köhnə formada yeni məzmun ifadə etməsini təqdir edir. Nəzərə alsaq ki, D.Bednı dövrün ideologiyası tərəfindən dəstəklənirdi, o zaman nəzəriyyəçinin məqsədini başa düşmək olar. Müəllif bu məqamlarda məfkurəvi məzmundan yan keçmir, əksinə onu üstün sayırdı. Fikrimizcə, burada B.Çobanzadə dövrün ideoloji mövqeyindən çıxış edir. Bununla belə, tədqiqatçının şəkil ilə mündəricə məsələsində gəldiyi qənaətləri aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar:

1. Şəkil və mündəricə mənşəyində və inkişafında daim bərabər çıxış edir.
2. Şəkil və mündəricənin simasını hər vaxt zamanın ictimai münasibətləri təyin edir.
3. Ədəbiyyat tarixçisi bir ədəbi əsəri, yaxud cərəyan və dövrü tədqiq etdiyi zaman həm şəkli, həm də mündəricəni bərabər şəkildə göz önündə tutmalıdır.
4. Şəkil və mündəricə birlikdə tədris olunmalı, istər bunları meydana gətirən səbəblər, istərsə də bir-birilə qarşılıqlı əlaqələri, münasibətləri tənzim edən amillər öyrənilməlidir.

B.Çobanzadə "Ədəbiyyat bir elmdir?" araşdırmasında ədəbiyyatı bir elm hesab edir, tarix kimi ədəbiyyatın da mövzusu, mündəricəsi olduğuna diqqət çəkir. Onun fikrincə, təbii elmlər insanı təbiətin bir parçası olaraq tədqiq etdiyi halda, insani və ictimai elmlər onu özünəməxsus, özünün fəaliyyətindən doğmuş duyğuları, fikirləri, hərəkətləri etibarilə alır və bu nöqtəyi-nəzərdən öyrənir. O yazır: "Ədəbiyyat tarixçisi müəyyən dövrdəki ədəbi cərəyanları, ədəbi zövq və üslubları və bunların sinfi münasibətlərlə əlaqəsini meydana çıxarmaq yolunda çarpışır. O, həqiqi həyatı ölmüş, bitmiş deyil, bəlkə müəyyən dövrün həqiqi həyatını o zamanın şair və sənətkarlarının necə gördüklərini, necə təsəvvür etdiklərini əvvəla göstərməyə, sonra izah etməyə çalışır. Hər hansı bir yazılı vəsiqə tarixçi və ədəbiyyat tarixçisi üçün eyni nöqtəyi-nəzərdən və eyni dərəcədə mühüm deyildir". (2, 209) B.Çobanzadənin bu fikri sonrakı ədəbiyyat nəzəriyyəçiləri və ədəbiyyatşünaslar tərəfindən də bu və ya digər şəkildə təsdiq edilir.

Ədəbiyyat tarixi məsələsində B.Çobanzadə özündən əvvəlki tədqiqatçılardan bir qədər də irəli gedərək yeni ədəbiyyat tarixinin yaradılmasını qarşıya qoyurdu. Onun fikrincə, "Azəri ədəbiyyatının tarixi müxtəlif məsələlərə dair ayrı-ayrı tədqiqlər, monoqrafiyalar meydana gətirilmədikcə yaradıla bilməz. Bu kimi hazırlıq işi yapılmadan ortaya çıxacaq əsərlər əski Şərq biçimində yaradılmış daha dərin, daha yüksək ola bilməz" (B.Çobanzadə, 4). Buradan da görünür ki, B.Çobanzadənin yaratmaq istədiyi ədəbiyyat tarixi Şərq üslubunda deyil, Avropa üslubuna yaxın bir ədəbiyyat tarixi formalaşdırmaq olmuşdur. B.Çobanzadənin ədəbiyyat tarixini dəyərləndirən ədəbiyyatşünas N.Şəmsizadə yazır: "...öz dövrünün ona məlum olan ədəbiyyat tarixləri professor Bəkir Çobanzadəni təmin etmirdi. Belə ədəbiyyat tarixləri həqiqətən o zaman mövcud idi" (4, 15).

XX əsrin əvvəlləri ədəbiyyat tarixçiliyi və ədəbiyyatşünaslığın ilkin axtarış dövrü idi. Hələ ədəbiyyat tarixçiliyi ilə bağlı vahid bir konsepsiya formalaşmamışdı. Lakin həm ədəbiyyat tarixçiliyi ilə bağlı yazılan əsərlərdə, həm də müasir ədəbi proses haqqında yazılan məqalələrdə yeni ədəbiyyatın yaranması zəruriliyi önə sürülürdü.

Məlumdur ki, ədəbiyyatın dövrlərə ayrılması və dövrləşdirilməsi məsələsi ədəbiyyatşünaslığımızda ötən əsrin 20-ci illərindən işlənilməyə başlanmışdır. Bu barədə Ə.Abid, A.Musaxanlı, Ə.Nazim və b. fikirləri yer alır. B.Çobanzadənin də araşdırmaları nəzəri əhəmiyyətini qoruyub saxlayır. Bunu nəzərdə tutan ədəbiyyatşünas N.Qəhrəmanlı yazır: "Dövləşdirmə problemi "sovet dövrü" ədəbiyyatşünaslarının tədqiqatlarında müxtəlif cür işıqlandırılıb. Örnək üçün deyə bilərik ki, Əmin Abidin, Bəkir Çobanzadənin və Atababa Musaxanlının dövləşdirməyə münasibətində mövqe yaxınlığı diqqəti çəkir (ədəbiyyat tarixini dil və etnos baxımından yanaşılması". Fikrimizcə, N.Qəhrəmanovun dediyi bu mövqe yaxınlığı zamanın tələblərinə uyğun olaraq ədəbiyyatı dəyərləndirmək və ya onu Avropa təhlil üsulu ilə yazmaq olmuşdur. Bunu ədəbiyyatşünaslığımızın sonrakı inkişaf yolundan da görmək mümkündür.

B.Çobanzadənin araşdırmalarında ədəbiyyatın dövrləşdirilməsi məsələsi də mühüm yer tutur. Belə ki, B.Çobanzadəyə qədər heç bir ədəbiyyat tarixçisi və nəzəriyyəçisi dövrləşdirmə probleminə bu qədər nəzəri münasibət bildirməyib. Problemin tarixinə nəzər yetirən nəzəriyyəçi alim orta əsrlərdə Avropada ədəbiyyat tarixçiliyi məsələsinə ekskurs edərək müəyyən nəticələrə gəlir. Tədqiqatçı diqqəti ona yönəldir ki, avropalıların ədəbi yaradıcılığı tədqiq etməyə, öyrənməyə başlamasının tarixi qədimlərə gedib çıxır. Buna misal olaraq Yunanıstanda "İliada" və "Odisseyə" kimi Homerin adına çıxılan əsərlərin toplanması təşəbbüsünü göstərir. Yaxud miladdan öncə V əsrdə bir çox xüsusi əllərdə kitabxanaların toplanmasına nəzər yetirir. Bunun ən yaxşı nümunəsi kimi Aristofanın "Qurbağalar" əsərinə Aristotelin "Poetika" əsərində fikir bildirməsi faktını çəkir. Eləcə də, "Ritorika" əsərində nasir (prozator) mühərrirlərin üslub və ədalarını təhlil etməsini də ədəbiyyatın tədqiqi məsələsinə aid edir. Sonrakı dövrlərin Avropa ədəbiyyat tarixlərinin üstün cəhətlərini müqayisəli şəkildə təhlil edir.

Şərq ədəbiyyatının tədqiqi probleminə gələrkən belə bir qənaətə gəlir ki, islamdan sonra ədəbiyyat tədqiqi ərəbləri və onların tədqiq etdiyi qrek nümunələrinə uyaraq meydana gəlmişdir. Ədəbiyyat tədqiqinin başlanğıcını iki istiqamətdə görür: divanlar və ya şairlərin məcmuələri və onların tərcümeyi halları, yəni təzkireyi-şüəralar. Lakin tədqiqatçı bu nümunələri o qədər də etibarlı hesab etmir və bunların tənqid və təhlil mahiyyətindən "çox-çox" uzaq olduğunu bildirir. Avropa ədəbiyyatının tədqiqi prosesində XVIII-XIX əsrləri mühüm dövr hesab edən B.Çobanzadə Vingelman, Lessinq, Herder, Qrimm qardaşları, Baxler, Fridrix Şlögel, Hervinus, Sent Bev kimi alimlərin araşdırmalarını yüksək qiymətləndirir. Lakin problemin araşdırılmasında İppolit Tenin rolunu xüsusi qeyd edir. İ.Tenin "Yalnız bir əsər vasitəsilə müəllifi tanıya, kiçik bir qırıntısı vasitəsilə bütün bir mədəniyyət sistemini təkrar canlandırma biləcəyini" söyləməsi ona müasir təbiyyatçıların "bir kəmik vasitəsilə bütün skeleti və aid olan heyvanın təbiətini meydana çıxara biləcəklərini" (2, 226) iddia etmələrini xatırladır.

Ədəbiyyatın dövrlərə ayrılması məsələsində B.Çobanzadə Avropa və rus alimlərinin fikirlərinə daha çox istinad edir. Belə ki, ədəbiyyatın dövrlərə ayrılması artıq Avropada müəyyən bir dövr keçmişdir. Dövləşdirmənin mahiyyətinə nəzər yetirən ədəbiyyatşünas bu cəhətdən ədəbiyyat tarixçilərinin yekdil rəyə gələ bilməmələrinə də diqqət çəkir. Akademik V.N.Perets ədəbiyyatı dövrlərə ayırmanı yalnız elmi və tərbiyəvi nöqtəyi-nəzərdən mühüm görüb, elmi və nəzəri cəhətdən ona əhəmiyyət vermir" (Perets, 109). B.Çobanzadə "dövr", "period", "epoxa" kimi sözlərin mahiyyətini açmağa və onların dövləşdirmədəki yerini müəyyənləşdirməyə çalışır. Türk ədəbiyyatında dövləşdirməni araşdırarkən M.F.Köprülüyə istinad edən müəllif onun işlətdiyi "İslam dövrü", "Avropa dövrü", "İslamdan əvvəlki dövr" kimi üç dövrə ayırmasına münasibət bildirir. Ancaq bununla yanaşı, tədqiqatçının "saray dövrü", "İbrahim paşa dövrü", "təsəvvüf dövrü" kimi ifadələri işlətməsini hələ bu terminlərə birmənalı baxışın olmaması ilə əlaqələndirir. Tədqiqatçının fikrincə, bizdə "period", "epox" sözlərindən birinə "çağ", digərinə "dövr" desək iki olduqca bir-birindən ayrı məfhumları qarışdırırıq. Yaxud, rus ədəbiyyatşünaslığında "30-cu illər", "qırxıncı illər" kimi məfhumları heç kəs riyazi anlamda qəbul etmir.

B.Çobanzadə dövrlərin prinsiplərə görə ayrılmasının tərəfdarıdır. Ona görə də dövləşdirmədə bir neçə prinsipi nəzərdən keçirir. Bu prinsiplər içərisində siyasi, iqtisadi və ictimai əlamətlərin üstünlük təşkil etdiyini bildirir. Müəllifin fikrincə, bütün hallarda bu prinsiplərdə ədəbiyyatı bir sistem halında öyrənmək və tətbiq etmək nəzərdə tutulur: "Ədəbiyyat tarixini bu surətlə, yəni özünəməxsus əlamətlərinə görə sistem altına almaq və dövrlərə ayırmaq prinsipi çox mühüm olmaqla bərabər, tətbiqi də çox çətinidir" (2, 253). B.Çobanzadə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin yeni dövrü ilə bağlı tədqiqat aparanda, görünür ki, aydın bir təsəvvürə malik olmuş, onu elmi-nəzəri cəhətdən yaxşı öyrənmişdir.

20-ci illər ədəbiyyatı B.Çobanzadə təhlilində "Oktyabr dövrü ədəbiyyatı" adlandırır və partiyanın, ideologiyanın direktivlərinə əsaslanır. Azərbaycan poeziyasındakı inqilabi mövzuya münasibəti müsbətdir. Gənc şairlərdən danışarkən N.Hikmətin yaradıcılığına da müraciət edir. Tədqiqatçı bu müraciətində haqlıdır. Çünki N.Hikmət Azərbaycan şairi olmasa da, Azərbaycan ədəbi prosesi ilə çox yaxın olmuş və özünü bu ədəbi prosesdə hiss etmişdir. Tənqidçi də bunu nəzərə alaraq yazır: "Nazim Hikmət əsasən azərbaycanlı və Azərbaycan şairi deyildir. Lakin onun əsərləri Azərbaycanda basılıb buradakı cavan proletar şairlərin üzərinə olduqca qüvvətli təsir bağışladığı üçün bugünkü azəri proletar ədəbiyyatından bəhs edərkən onu haqlı olduğu mövqeni vermək zəruridir". (5, 57)

Gənc nasirlərdən T.Ş.Simurq, H.Mehdi, Əbülhəsən kimi yazıçıların dil-üslub xüsusiyyətlərini araşdırır. Burada da vurğunu Azəri ədəbiyyatının proletar mövqeyinə, millətçilik mövqeyindən getdikcə internasionalizmə çevrilməsinə yönəldir və onu təqdir edir.

Beləliklə, B.Çobanzadənin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi və ədəbiyyat tarixçiliyi istiqamətindəki görüşlərinin bir-birindən fərqləndiyi aydın görünür. Ədəbiyyatşünas əgər ədəbiyyat tarixçiliyində nəzəri konsepsiyadan çıxış edərək müəyyən doğru qərarlara gəlsə, çağdaş ədəbiyyatı təhlil edərkən ideoloji mövqeyə üstünlük verir və proletar ədəbiyyatını, partiyalılığı təqdir edir. Bu da onu göstərir ki, görkəmli ədəbiyyatşünas çağdaş ədəbiyyat məsələlərində dövrün ideoloji baryerlərini aşma bilməmiş, həm XX əsrin əvvəllərindəki milli ədəbi hərəkata, həm də 20-ci illərdəki proletar hərəkatına ideoloji mövqedən qiymət vermişdir. Lakin bütün hallarda B.Çobanzadənin ədəbiyyat tarixi və tarixçiliyi ilə bağlı fikirləri nəzəri cəhətdən yeni təmayülü təmsil edir və yeni ədəbiyyat tarixinin formalaşmasında önəmli rol oynayır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 3 cildə, I c., Bakı, "Elm", 1960
2. Çobanzadə B. Seçilmiş əsərləri. 5 cildə, III c., Bakı, "Şərq-Qərb", 2007
3. Köprülüzadə M.F. Azəri ədəbiyyatına aid tədqiqlər. Bakı, "Sabah", 1996
4. Abid Ə. Zərərli tənqidlər. "İnqilab və mədəniyyət", 1929, N10
5. Çobanzadə B. Azəri ədəbiyyatının yeni dövrü. ADETİ nəşriyyatı, Bakı, 1930
6. Köçərli F. Azərbaycan ədəbiyyatı. II c., Bakı, Elm, 1981
7. Köprülüzadə M.F. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi necə yazıla bilər? "Maarif və mədəniyyət", 1925
8. Köprülüzadə M.F. Azəri ədəbiyyatına aid tədqiqlər. Bakı, "Azərənəşr", 1926,

Ключевые слова: литература, этап, историография, литературоведение, творчество, период, статья

A Mushkiyeva

Bakir Cobanzade's researches about literature history Summary

B. Chobanzade "Literature is a science?" In his research, he considers literature as a science, pointing to the subject of literature, as history. In his view, while natural sciences investigate human beings as part of nature, human and social sciences take it as a personality, emotions, thoughts, actions and actions from its point of view. He writes: "Literature historian collides with literary trends, literary tastes and styles, and their relationships with class-like relationships in a certain age craftsmen at that time to try to explain first and then to explain it, and any written testimony is equally important for historians. " The idea of B.Chobanzade is confirmed by subsequent literary theories and literary critics.

In the history of literature, B. Chobanzadeh went forward a bit ahead of his predecessors and put forward a new history of literature. According to him, "The history of Azeri literature can not be created unless separate investigations and monographs on various issues are created, and the works that can not be done without such a preparation can not be deeper than the original Eastern form." From here it appears that the literature of B.Chobanzade's creation was to form a history of literature not closely related to the European style, rather than the Eastern style.

Key words: literature, stage, historiography, literary criticism, creativity, period, article

А. Мушкиева

Исследования бакира чобанзаде, связанные с историей литературы

Резюме

Б. Чобанзаде в своем исследовании "Литература это наука?" рассматривает литературу как науку, указывая на предмет литературы, как на историю. По его мнению, в то время как естественные науки исследуют человека как часть природы, человеческие и социальные науки воспринимают его как личность, эмоции, мысли, действия с его точки зрения. Он пишет: «Литературный историк сталкивается с литературными тенденциями, литературными вкусами и стилями и их отношениями. В то время пытаться объяснить любое письменное свидетельство одинаково важно для историков". Идея Б. Чобанзаде подтверждается последующими литературными теориями и литературоведами.

В истории литературы Б. Чобанзаде немного опередил своих предшественников и выдвинул новую историю литературы. По его словам, «история азербайджанской литературы не может быть создана, если не будут созданы отдельные исследования и монографии по различным вопросам, а произведения, которые невозможно сделать без такой подготовки, не могут быть глубже, чем первоначальная восточная форма». Отсюда видно, что литература творчества Б. Чобанзаде должна была сформировать историю литературы, тесно связанной с европейским стилем, а не с восточным стилем.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 21.06.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 26.07.2019

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Nəzmi Axundova tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.